

EL PATRIMONI HISTÒRICO-ARQUEOLÒGIC A VILANOVA I LA GELTRÚ (GARRAF)

**JOAN-CARLES ALAY I RODRÍGUEZ
DAVID FARELL I GARRIGÓS
JAUME E. ZAMORA I ESCALA**

Continuant amb la tasca iniciada en les passades Jornades de Gelida, la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia presenta una comunicació sobre l'estat actual del Patrimoni Històric a Vilanova i la Geltrú, i dóna especial èmfasi al Patrimoni Arqueològic. Es destaquen algunes mesures per a la seva preservació, entenent que avui dia la sensibilització ha d'anar vinculada a la dinamització cultural, social i econòmica d'aquest patrimoni per tal de garantir-ne la conservació.

EL PATRIMONI HISTÒRICO-ARQUEOLÒGIC A VILANOVA I LA GELTRÚ (GARRAF)

INTRODUCCIÓ

Aquesta comunicació respon al seguiment que des de la Comissió de Patrimoni de la Societat Catalana d'Arqueologia es ve fent vers l'estat de conservació del patrimoni històric de les nostres comarques. A les anteriors Jornades de Gelida —juny 1991— vàrem esbossar la problemàtica de la conservació i protecció del patrimoni històric a les comarques penedesenques,⁽¹⁾ per tal de disposar d'un panorama general sobre el qual anar treballant en els propers anys.

En repassant gran part de la riquesa arqueològica i monumental de Vilanova i la Geltrú, hem volgut destacar un seguit d'exemples per tal d'examinar l'estat de conservació que presenten en l'actualitat.

A fi i efecte d'enquadrar aquests exemples cronològicament, dividim el temps històric en quatre grans períodes: Prehistòria, Protohistòria-Món Romà, Edat Mitjana i Edat Moderna-Contemporània.

PREHISTÒRIA

D'acord amb la informació facilitada pel banc de dades de la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya,⁽²⁾ a Vilanova i la Geltrú hi ha localitzats quatre jaciments prehistòrics, corresponents tots ells al Neolític.

El jaciment de **Solicrup**, del període Neolític Mig-Recent (3.500 / 2.500 a. C.), després d'haver sofert remocions clandestines, va ésser excavat per J. Bellmunt,⁽³⁾ qui va localitzar un enterrament amb aixovar. Avui dia l'indret, als voltants de l'antiga Granja de Solicrup, es troba en un procés d'urbanització que pot suposar la total desaparició del jaciment.

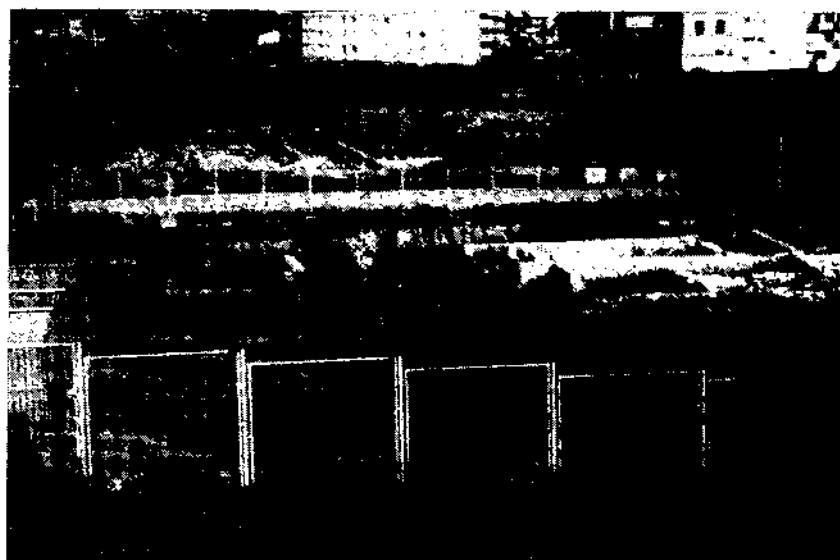
Al jaciment de la **Masia Nova** des de finals del segle XIX s'han anat trobant restes d'una necròpoli neolítica (3.500 / 2.500 a. C.) i d'una vil·la romana alt imperial (27 a. C. / 192 d. C.). El jaciment és situat en un conjunt de bòviles en un estat classificable d'abandó o destruït.

La **Fàbrica de Mar**, amb una àmplia cronologia des del Neolític Antic fins al Neolític Final (5.500 / 2.200 a. C.), també era un lloc d'enterrament col·lectiu. Sembla que es va descobrir en construir-se un gasogen,⁽⁴⁾ i en l'actualitat es localitza en una zona urbanitzada, entre el carrer del Gas i la rambla de la Pau. Per tant, es pot donar per desaparegut.

El jaciment dels **Garrofers del Torrent de Santa Maria**, lloc d'enterrament aïllat del Neolític Final (2.500 / 2.200 a. C.), va ésser excavat en una intervenció d'urgència el 1985.⁽⁵⁾

A dos dels jaciments —Solicrup i Masia Nova—, tot i el seu deficient estat de conservació, encara és possible portar-hi a terme una actuació. No es tracta de plantejar-ne la seva conservació, ja que els indrets que ocupen ja han estat objecte d'importants remocions, però del que mai no es pot desistir és d'extreure tota la documentació històrica que continui, mitjançant una intervenció arqueològica.

És possible planificar l'esmentada intervenció amb el suficient temps com per «esgotar» científicament el jaciment, abans que l'expansió urbanística de Vilanova i la Geltrú obligui a fer-ho d'urgència. Així s'evitarien les presses que comporten aquests tipus d'intervencions i retards en l'execució de les obres.

L'establiment ibero-romà de DARRÓ, meritoriament preservat.

CASTELL DE LA GELTRÚ. El seu aprofitament com a museu ha possibilitat la bona conservació del monument.

Els altres dos jaciments —Fàbrica de Mar i Garrofers del Torrent de Santa Maria— han desaparegut. El primer a conseqüència del desenvolupament urbanístic i el segon en realitzar-hi l'esmentada intervenció arqueològica. Naturalment, en aquests casos no cal plantejar mesures proteccionistes.

PROTOHISTÒRIA - MÓN ROMÀ

Una publicació recent⁽⁶⁾ assenyala fins a 19 llocs de poblament, corresponents a aquest període, al terme municipal de Vilanova i la Geltrú. Ara bé, és indubtable que la presència de l'establiment de **Darró** polaritza l'atenció, i constitueix l'eix vertebrador de tots els altres.

Les excavacions de Darró es van iniciar l'any 1977 i des del 1980 són sistemàtiques. D'ençà, són prou reconeguts els importants resultats obtinguts, i és un dels jaciments arqueològics més representatius de Catalunya.

L'equip de treball, dirigit per Albert López i Xavier Fierro, està portant alhora una meritòria tasca de preservació del conjunt. Aquesta ha estat culminada amb la garantia legal, per part del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, de preservació del jaciment. Aquesta opció, més flexible que la rígida Declaració de BIC, resulta molt positiva tenint en compte la seva situació en una zona d'important pressió urbanística.

En l'actualitat, l'anomenada «zona 0» està protegida amb tanca i les seves estructures arquitectòniques consolidades. Es desitja que aquestes mesures arribin al més aviat possible a les altres zones d'interès.

La dinamització social de Darró permetrà gaudir a Vilanova i la Geltrú d'un dels jaciments arqueològics més importants de Catalunya.

EDAT MITJANA

El **Castell de la Geltrú** és el monument medieval més representatiu del municipi. L'edifici actual és el resultat de les obres de restauració, portades a terme a partir del 1919, que modificaren sensiblement la seva

estructura original. Avui dia està habilitat com a museu, on s'exposen fons de la Fundació Biblioteca-Museu Balaguer. Així, l'aprofitament social ha possibilitat la bona conservació del monument, i ha constituït un exemple en aquest sentit.

La problemàtica de la **Torre de Sant Joan d'Enveja** no és recent.⁽⁷⁾ En l'actualitat, tot i que urbanísticament l'indret està definit com el futur Parc Quadra d'Enveja, el seu estat és força decebedor. L'entorn és ple de runam i deixalles que augmenten dia rera dia.

Documentalment hi ha referències de la Torre des de l'any 1278, formant part d'un conjunt fortificat que pertanyia al Castell de Cubelles.⁽⁸⁾

D'acord amb Jordi Bolòs⁽⁹⁾ hi ha problemes per datar-la correctament, ja que mentre que el tipus d'aparell constructiu —pedres poc treballades i col·locades més o menys arrencades, fins i tot en opus spicatum— i la rusticitat de la porta la permeten datar en la primera meitat del segle XI, en canvi la seva esveltesa i gruix de paret són més propis del segle XIII.

Molt a prop de la Torre, s'hi pot trobar l'anomenada **Capella de Sant Joan**. Una llegenda explica el seu origen en la reconquesta de la Torre el dia 24 de juny de l'any 1125.⁽¹⁰⁾ Amb seguretat se sap que ja existia el 1330, que es va restaurar el 1873, va patir seriosos danys el 1936 i, abans d'abandonar-se definitivament, va servir com a magatzem de maquinària agrícola.⁽¹¹⁾

L'existència de l'esmentada tradició fa palès l'arrelament popular del conjunt de Sant Joan d'Enveja. L'actual abandonament d'aquest històric entorn el posa en perill. La seva preservació exigeix la immediata presa de mesures, com la neteja i tancat de l'àrea que ocupa, si no es vol arribar a un deteriorament irreversible.

EDAT MODERNA-CONTEMPORÀNIA

La masia de **Solicrup** té adossada una torre de defensa, de planta quadrada. Probablement es va construir al segle XVII quan la finca, aleshores propietat de l'Orde de la Mare de Déu de la Mercè, es va fortificar.⁽¹²⁾ Desamortitzada pel 1835, en l'actualitat es conserva en bon estat.

De totes maneres han estat les guerres carlines del segle passat les que han deixat a Vilanova i la Geltrú més exemples de torres de defensa.⁽¹³⁾

Les **Torres de l'Hort de l'Hospital i d'en Garrell** pertanyen a la I Guerra —la dels Matiners—, construïdes el 1839 i 1847 respectivament.

En l'actualitat la Torre de l'Hort forma part de la tanca de l'Hospital de Sant Antoni Abat, no és visitable i —encara que en bon estat de conservació— tampoc no és utilitzada.

La Torre d'en Garrell, vora el Camí dels Capellans, està en bon estat i és utilitzada com a magatzem agrícola.

També durant la mateixa guerra va ser reacondiciada l'antiga **Torre de Sant Joan d'Enveja**, cap al 1837. Probablement pertanyen a aquesta època les espitlleres i l'escala de cargol interior. Ja hem comentat el seu estat actual dins el període medieval.

La **Torre de Ribes Roges**, situada davant de la platja del mateix nom, també va ser construïda durant les guerres carlines. Ha estat restaurada com a seu de l'Oficina Municipal de Turisme, i constitueix un bon exemple de rehabilitació d'un monument. En la restauració es va suprimir una decoració modernista que la coronava i que podem veure en fotografies i inclús postals encara a la venda.

Altres torres que hem pogut visitar al terme municipal es troben en un estat total d'abandonament, circumstància que fa perillar la seva preservació. Esmentem la **Torre del Vallès** —perjudicada en part en l'ampliació del carrer que li fa costat—, la **Torre** situada a la **Ronda Ibèrica** —datada del 1874, amb deixalles i grafitis— i l'enrunada **Torre** situada en la petita elevació darrera l'anomenada «zona 1» de **Darró**.

Hem insistit en el tema de les torres de defensa donat que, en la vigent legislació sobre Patrimoni Històric —Llei 16/85, Disposició Addicional 2a—, tenen la categoria de BIC (els antics monuments històrico-artístics). En efecte, l'esmentada Llei estatal recull un decret de 1949 pel qual es protegien tots els castells. Afortunadament, una àmplia interpretació que equiparava «castell» amb «monuments militars» ha permès incloure: torres, castells de tipus medieval, edificis agrícoles o residencials fortificats, edificis religiosos fortificats, ponts fortificats, ciutats amb recinte medieval emmurallat, forts aïllats amb baluards i forts fusellers del segle XIX.⁽¹⁴⁾

L'abandonament de la TORRE de la RONDA IBÈRICA exemplifica l'estat de la majoria d'aquestes torres.

La mateixa Disposició Addicional 2a de la Llei 16/85 també reconeix com a BIC els béns als quals es refereix el Decret 571/1963, és a dir, els escuts, emblemes, pedres heràldiques, rotllos de justícia, creus de terme i peces versemblants.

En l'encreuament dels carrers Torre d'Enveja i Tarragona, de Vilanova i la Geltrú, està situada la **Creu d'en Xiribia**. De datació incerta, entre els segles XVII i XVIII, fou desmuntada el 1934 i reconstruïda a l'emplaçament original el 1944.⁽¹⁵⁾ En l'Arxiu Albert Bastardes es conserva una fotografia del 1913.⁽¹⁶⁾ Avui l'entorn ha estat convertit en un solar dins el teixit urbà, en estat d'abandonament. Atesa la categoria del monument és necessari adequar-lo de forma convenient per tal d'assegurar la seva preservació.

Cal destacar l'exemplar restauració de la **Masia de Can Cabanyes**, iniciada el 1982 per l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú conjuntament amb la Diputació de Barcelona. El seu ús actual, com a centre cultural i museu amb una sèrie de serveis complementaris (zona de pícnic, lloguer de la masia per a reunions, celebracions, cursets, etc.), la converteix en una iniciativa a imitar.

El Modernisme també ha deixat la seva empremta al municipi. Criden l'atenció **Can Magriñà** i **Can Sebastià Soler**, centràlicament situats. El segon, conegut com la Casa de l'Indiano, és propietat municipal i ha estat rehabilitat com a casa d'avis.

No podem finalitzar sense esmentar un patrimoni absolutament oblidat: els **Búnquers** de la darrera guerra civil. Per necessitats bèl·liques les nostres costes es van omplir d'aquests elements defensius. Perduda la seva funció han estat abandonats i pel que representen, i encara recorden, a ningú no li ha preocupat plantejar-se la seva conservació. Han passat ja bastants anys i molts han desaparegut, però d'altres perduren, tot i les constants agressions i abandonament que pateixen. Ara ja pertanyen a la nostra història comuna i, per tant, hem de plantejar-ne la preservació per a generacions futures.

Al promontori de Sant Gervasi de Vilanova i la Geltrú es conserven dos d'aquests elements, de característiques ben diferenciades un de l'altre. S'hauria de reflexionar sobre la seva protecció.

Els BÚNQUERS: un patrimoni del tot oblidat.

CONCLUSIÓ

Com dèiem al principi, només hem destacat un seguit d'exemples representatius de les diferents problemàtiques que afecten el Patrimoni Històric de Vilanova i la Geltrú. Així, part d'aquest patrimoni ha quedat fora de l'abast del nostre estudi: el Portal d'en Negrell —anomenat d'en Nin—, el Mas Sardet, la Capella de Sant Cristòfol, el Molí de Mar, Can Papiol, el Teatre Apol·lo, per només esmentar-ne uns quants.

De totes maneres, ha quedat païès que al terme municipal hi ha vestigis que proven l'ocupació humana en el territori des de fa 5.000 anys. Entre aquests destaca —a nivell fins i tot de Catalunya— el jaciment arqueològic de Darró.

Tot i els lloables esforços realitzats envers la protecció i conservació de l'esmentat patrimoni històric, resta encara molta feina per fer. En aquest sentit, volem reiterar la urgent necessitat d'una actuació en el degradat conjunt de Sant Joan d'Enveja.

El patrimoni és de tots i, per tant, entre tots hem de resoldre els problemes que planteja. No podem quedar passius, s'ha de col·laborar amb les institucions legalment responsables i buscar solucions viables a fi d'aconseguir el que, en definitiva, tots desitgem: preservar el llegat històric.

NOTES I BIBLIOGRAFIA

- (1) ALAY, J.C.; FARELL, D.; MIQUEL, J.: «La problemàtica de la conservació i protecció del Patrimoni Històric a les Comarques Penedesenques», a *Miscel·lània Penedesenca* XV. Institut d'Estudis Penedesencs (1992). Pàgs. 253-282.
- (2) *Informació cultural*, Rambla 118, Barcelona.
- (3) BELLMUNT, J.: «Sensacional hallazgo arqueológico: una sepultura neolítica conteniendo restos humanos y objetos de más de 4.500 años atrás». *Diario de Villanueva y Geltrú*, 15-4-67.
- (4) VIRELLA, A.: *Pairalia* 1950, pàg. 98.
- (5) Excavació d'urgència portada a terme el 14-10-85 a càrrec d'Araceli Martín i Josep Miret.
- (6) LÓPEZ, A.; FIERRO, X.; CAIXAL, A.; CASTELLANO, A.: *La primera Vilanova*. Institut d'Estudis Penedesencs, 1992.
- (7) VIRELLA, X.: «Desapareixerà la Torre de Sant Joan?», *Setmanari de Vilanova i la Geltrú*, núm. 1, 28-1-77.
- (8) *El Garraf. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1991. Pàg. 220.
- (9) BOLÒS, J.: «La torre d'Enveja» a *Catalunya romànica*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1992. Volum XIX, pàg. 285.
- (10) VIRELLA, A.: *Vilanova i la Geltrú*. Ed. Selecta. Barcelona, 1974. Pàg. 84.
- (11) *El Garraf Inventari...* Op. Cit., pàg. 221.
- (12) *El Garraf inventari...* Op. Cit., pàg. 221.
- (13) Agrair la informació facilitada per l'amic i col·laborador Joan Pallarès-Personat.
- (14) *Catàleg de monuments i conjunts històrico-artístics de Catalunya*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1990. Pàg. 371.
- (15) *El Garraf. Inventari...* Op. Cit., pàg. 225.
- (16) BASTARDES, A.: *Les creus al vent*. Ed. Millà. Barcelona, 1983. Lám. 245.